

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

Кваліфікаційна робота
бакалавра

з теми: **«БАТАЛЬНІ СЦЕНИ В ТВОРАХ
УКРАЇНСЬКИХ ГРАФІКІВ»**

Виконав:
студент 4 курсу, групи ODR1-
B19 спеціальності
023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво,
реставрація; освітня програма:
Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво,
реставрація
Боршуляк Нікіта Сергійович

Керівник: **Н. О. Урсу**,
доктор мистецтвознавства,
професор

Рецензент: **О. А. Кліщ**,
кандидат архітектури, старший
викладач

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. БАТАЛЬНІ СЦЕНИ ЯК СФЕРА ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ	6
1.1. Батальний напрямок у світлі літературних та мистецтвознавчих джерел.....	6
1.2. Жанровість українського мистецтва.....	11
1.3. Історія становлення та розквіту батальних сцен в українській графіці.....	15
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ БАТАЛЬНИХ СЮЖЕТІВ У ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ	21
2.1. Вітчизняні художники-баталісти в плеяді європейських майстрів.....	21
2.2. Метафоричні та символічні підвалини батальних сюжетів.....	25
2.3. Основні закономірності композиційної побудови батальних сцен в мистецтві українських графіків.....	31
РОЗДІЛ III. БАТАЛЬНА ГРАФІКА ЯК СКЛАДОВА УКРАЇНСЬКОГО СЮЖЕТНО-ТЕМАТИЧНОГО МИСТЕЦТВА	36
3.1. Технічні особливості зображення батальних сцен у сучасній українській графіці.....	36
3.2. Техніка пуантилізму у створенні батальних сюжетів в серії авторських робіт.....	40
3.3. Мистецтвознавчі характеристики батальної графіки як складової українського сюжетно-тематичного мистецтва.....	45
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Складні соціально-політичні процеси, та процес боротьби України за збереження культури та суверенітету у сучасних реаліях активізує тему вивчення батального жанру в українському мистецтві.

Українське образотворче мистецтво – один з основних елементів національної культури, в якій зберігається стійка специфіка. У різноманітних формах образотворчого мистецтва втілені світоглядні ідеї та естетичні смаки народу, його повсякденна тяга до прекрасного. Одним із таких аспектів, що відповідає естетичному смаку та історичній цінності для України є батальний жанр.

Батальний жанр має на меті підносити дух суспільства, зберігати пам'ять про жертвовність народу, яку прийшлося принести минулому поколінню, збереження рис ідентичності культурних цінностей батьківщини. В основному батальний жанр відображався на роботах живописного характеру, зумовлено це було затуханням графіки на фоні живописної передачі дійсності. Тому актуальним є дослідження історії виникнення, та подальшої практики батального жанру у графіці.

Мета дослідження – проаналізувати батальну графіку у контексті розвитку сюжетно-тематичної композиції на вітчизняних теренах.

Об'єкт дослідження – українська батальна графіка.

Предмет дослідження – мистецтвознавчі, метафоричні (символіка, міфи) та технологічні характеристики української батальної графіки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати мистецьку літератури з теми дослідження.
2. Виявити ознаки сюжетно-тематичної композиції в українській графіці.
3. Дослідити історію становлення і розвитку мистецтва батальних сцен в українській графіці.
4. Розкрити метафоричні підвалини та символіку батальних сцен в українській графіці.

5. Дослідити закономірності композиційної побудови батальних сцен у творчості українських графіків.

6. Розкрити роль нових технік графіки у творчому доробку сьогодення.

Хронологічні межі дослідження – дане дослідження охоплює період від часів Київської Русі до сучасності.

Територіальні межі дослідження поширюються на терени давньої і сучасної України.

Методи дослідження. Для огляду літератури про теорію та історію графіки та батального жанру, історії становлення та мистецтвознавчих характеристик, було використано аналітичний метод; для дослідження жанровості та батального жанру у різні періоди розвитку українського мистецтва та символізму, розгляду особливостей візерунків різних часів, було використано історичний метод, а також метод порівняльного аналізу історичних та мистецьких явищ.

При описі особливостей, та символічних та композиційних характеристик, було використано метод опису та порівняння.

При створенні ескізів, та орнаментальних фігур були використанні методи моделювання та спостереження.

При розробці власного авторського бачення робіт та техніки виконання, було використано методи абстрагування та експерименту.

Апробація результатів дослідження. Основу результатів роботи було апробовано у вигляді доповідей на звітній науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2022-2023 навчальному році (4-5 квітня 2023 р.), Всеукраїнському мистецькому симпозиумі пам'яті Бориса Негоди «Верлібри Пастелі» (7 квітня 2023 р.).

Основні результати дипломної роботи опубліковано у збірнику наукових праць студентів і магістрантів мистецьких спеціальностей та 2 виданнях тез і матеріалів науково-практичних конференцій за 2021-2022 навчальний рік.

Структура кваліфікаційної роботи складає 56 сторінок загального тексту, який структурований на 3 розділи, 9 підрозділів, списку літературних джерел 45 позицій, та додатків 7 зображень.

ВИСНОВКИ

Таким чином можна зробити висновки, що упродовж виконання дослідження мета кваліфікаційної роботи була досягнута, також було реалізовано усі поставлені на початку завдання, а саме:

- проаналізовано мистецьку літературу з цієї теми;
- виявлено ознаки сюжетно-тематичної композиції в українській графіці;
- досліджено історію становлення і розвитку мистецтва батальних сцен у графіці українських художників;
- визначено метафоричні підвалини та символіку батальних сцен у вітчизняній графіці;
- досліджено закономірності композиційної побудови батальних сцен у творчості українських митців;
- розкрито роль нових технік графіки у творчому доробку сьогодення.

Варто ствердити, що завдяки розвитку технічних аспектів життя, різні жанри у мистецтві набули нових для світу форм передачі оточуючого середовища та явищ. Передусім, корисною видається тісне співробітництво розмаїтих країн та культур, яке дозволило сформувати новий погляд на світ. Українські графіки, користуючись спадщиною минулих поколінь, змогли асимілювати її у власній творчості, що далося визнаки і відчувається у композиціях сучасних митців.

Ця кваліфікаційна робота містить у собі, насамперед, проблеми збереження національної спадщини, меморіальний характер якої, завжди свідчитиме, що прагнення волі і боротьба за звільнення народу ніколи не згасне. Будь-яка батальна композиція опосередковано віддзеркалює культурні цінності українського суспільства кожного із зображених періодів.

Також, під час розгляду джерел різного характеру і спрямування, літературних та мистецтвознавчих публікацій, було проаналізовано вплив

батального жанру, чи то в графічному, чи живописному виконанні, на думку спільнот, та суспільства в цілому.

Ознайомлення з різними аспектами батального жанру на вітчизняних теренах, дають можливість констатувати, що обраний для дослідження графічний напрямок являє собою справжній літопис національних цінностей, етнічних, моральних, культурних і світоглядних уявлень та практик народу України, які віддзеркалилися у мистецтві її найкращих і талановитих представників.

Також вдалося довести, що батальний жанр – це незвичайний нурт мистецтва, який акумулює в собі дуже багато різноманітних характерних особливостей різних культур. Відображаючи визвольний дух українського народу, як давнини так і сучасності, він репрезентує величезний національний доробок української нації і сприяє ствердженню й збереженню історичної пам'яті поколінь, формуванню національної ідентичності та розвитку культурно-мистецької свідомості українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрович В. «Моління» – нововідкритий шедевр Київського малярства другої половини XVII століття // Пам'ятки України: історія та Культура. 2007, ч. 1. С. 55-68.
2. Атрибуція історичних портретів XVII-XVIII ст. // Відлуння віків. Київ, 2004. № 1. С. 31.
3. Бенуа А. История русской живописи в XIX в. Санкт-Петербург, 1902.
4. Білецький П. О. Українське мистецтво другої половини XVII-XVIII століть. Київ : Мистецтво, 1981. 159 с.
5. Бондаревська І. А. Парадоксальність естетичного в українській Kulturі XVII-XVIII століть. Київ : Вид. ПАРАПАН, 2005. 308 с.
6. Боршуляк Н. Роль літературних джерел у збереженні культурно-мистецької спадщини. Збірник наукових праць студентів і магістрантів мистецьких спеціальностей педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вип. XVI. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2023. С. 17-19.
7. Гринчишин Д. Г. Літописи [Архівовано 3 лютого 2020 у Wayback Machine.] // Українська мова : енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови ; ред. В. М. Русанівський [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія, 2000.
8. Історія української культури: У 5 т. Т.4. Кн. 2. Українська культура XIX століття. Київ, 2005.
9. Кобан Ю. Виставка молодих графіків // Образотворче мистецтво. № 4. С. 29-30.
10. Мердух Ю. Український портрет; Портрети Івана Филиповича у графічній збірці Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України // Буття в мистецтві. Збірник наукових праць і матеріалів на пошану Степана Костюка з нагоди його 80-річчя / Ред. Л. Купчинської. Львів, 2007. С. 335-347

11. Михайлова Р. Історичний та батальний живопис // Історія українського мистецтва : у 5 т. Київ : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, 2011. Т. 3. С. 637-656.
12. Панченко В. І. Мистецтво в контексті культури. Київ : ТОВ «Міжнар. Фін. Агнеція», 1998. 192 с.
13. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ : «АртЕк», 1998. 728 с.
14. Ровинский Д. Подробный словарь русских граверов. Санкт-Петербург, 1895. Т. 2. 974 с.
15. Столяр А. Д. Происхождение изобразительного искусства. Москва : Искусство, 1985. 299 с.
16. Столяр А. Д. Об археологическом аспекте проблемы генезиса анималистического искусства в палеолите Евразии // Советская этнография. № 3. 1978. С. 72-90.
17. Український живопис: Сто вибраних творів: Альбом / Авт.-упоряд. Ю. Белічко. Київ, 1989.
18. Ушкалов А. Світ українського бароко. Харків, 1994. С. 67.
19. Norman, Geraldine. Nineteenth-Century Painters and Painting: a Dictionary. Berkeley: University of California Press, 1977.
20. Peter H. Feist: Französischer Impressionismus, Taschen Verlag GmbH, Köln, 1995.
21. Rainer Budde (Hrsg.): Pointillismus: auf den Spuren von Georges Seurat. Prestel : München, 1997.
22. Rainer Budde: Pointillismus. Auf den Spuren von Georges Seurat, S. 9.
23. Russell, Ronald, Discovering Antique Prints, Osprey Publishing, 2001.
24. Schapiro, Meyer, The Religious Meaning of the Ruthwell Cross (orig. 1944), in Selected Papers, volume 3, Late Antique, Early Christian and Mediaeval Art, 1980, Chatto & Windus, London.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛ

25. Бардаш О. Розвиток історичного жанру в образотворчому мистейтві України.

URL:[https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17442/Bardash.pdf?](https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17442/Bardash.pdf?Sequence=1)

Sequence=1 (дата звернення 15.04.2023).

26. Батальний жанр // Велика українська енциклопедія. URL:

<https://vue.gov.ua/> (дата звернення 18.04.2023).

27. Белічко Н. Ю., Лагутенко О.А. // Графіка // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г.

Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-26851> (дата звернення 15.04.2023).

28. Бобош Я. М. Провідні тенденції західноукраїнського малярства останньої третини ХІХ століття. URL: [https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-](https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/may/16698/2822122_7.pdf)

[paper/2019/may/16698/2822122_7.pdf](https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/may/16698/2822122_7.pdf) (дата звернення 18.05.2023).

29. Георгій Якутович – ілюстратор творів Михайла Коцюбинського. До 90-річчя з дня народження художника (14.02.1930-5.09.2000). URL:

https://kotsubinsky.org/news/georgij_jakutovich_iljustrator_tvoriv_mikhajla_kocjubinskogo_do_90_richchja_z_dnja_narodzhennja_khudozhnika_14_02_1930_5_09_2000/2020-02-13-1564 (дата звернення 20.04.2023).

30. ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРУ МИСТЕЦТВА: ОПИС – АНАЛІЗ – ІНТЕРПРЕТАЦІЯ. URL: https://artes-almanac.com/opys_analiz_interpretacija/

(дата звернення 20.04.2023).

31. Ільїна Т. Характеристика джерела. Історія мистецтв. вітчизняне мистецтво. URL: [http://ni.biz.ua/1/1_2/1_24064_ilina-t-istoriya-iskusstv-](http://ni.biz.ua/1/1_2/1_24064_ilina-t-istoriya-iskusstv-otechestvennoe-iskuss_tvo.html)

[otechestvennoe-iskuss_tvo.html](http://ni.biz.ua/1/1_2/1_24064_ilina-t-istoriya-iskusstv-otechestvennoe-iskuss_tvo.html) (дата звернення 18.05.2023).

32. Кобутей О. NEVER AGAIN GALLERY. Суспільне культура. URL:

[https://suspilne.media/225197-never-again-gallery-ukrainski-hudozniki-](https://suspilne.media/225197-never-again-gallery-ukrainski-hudozniki-pereosmislili-plakati-casiv-drugoi-svitovoi-vijni/)

[pereosmislili-plakati-casiv-drugoi-svitovoi-vijni/](https://suspilne.media/225197-never-again-gallery-ukrainski-hudozniki-pereosmislili-plakati-casiv-drugoi-svitovoi-vijni/) (дата звернення: 15.05.2023).

- 33 Композиція у творах образотвочого мистецтва. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/30327/> (дата звернення: 15.05.2023).
- 34 Ламонова О. Книжкова графіка Сергія Якутовича кінця 1970-х – 1980-х років. URL: <https://sm.etnolog.org.ua/zmist/2016/4/70.pdf> (дата звернення: 17.05.2023).
- 35 Лебедева К. Еней був парубок моторний. Бібліотека українського мистецтва. URL: <https://uartlib.org/exclusive/buv-parubok-motorniy/> (дата звернення: 17.05.2023).
- 36 Мистецтвознавство // Українська мала енциклопедія : 16 кн. : у 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1961. URL: http://encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/use/second_book/part3.pdf (дата звернення 18.05.2023).
- 37 Опис творчого спадку Т.Г. Шевченка, розбір композиції «Запорожців». URL: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev8.htm> (дата звернення 12. 05. 2023)
38. Радзивіллівський список. Опис сторінок літопису. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D0%BB%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81 (дата звернення 23.02.2023).
39. Рапай Катерина. Художній життєпис сім'ї Якутовичів. КОЛО ЯКУТОВИЧІВ URL: https://bookye.com.ua/upload/iblock/01d/6c84b24f_43ca_11ec_8154_00505_68ef5e6_7daea1ee_46cf_11ec_8154_0050568ef5e6.pdf (дата звернення 20.04.2023).
40. Роботи сучасних графіків. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2546882-roboti-sucasnih-ukrainskih-grafikov-prezentuut-u-cikago.html> (дата звернення 17.05.2023).
41. Розвиток книжкової мініатюри. URL: <https://mala.storinka.org/> (дата звернення: 23.02.2023).
42. Стоян С. П.. Культурно-історичні метаморфози символізму В європейському образотворчому мистецтві URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/286617212.pdf> (дата звернення 17.04.2023).

43. Характеристика джерела. Батальний жанр // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-40727> (дата звернення 17.04.2023).

44. Якутович Георгій та «Повість минулих літ». URL: <http://grynyov.art/artist/yakutovich-georgij> (дата звернення 20.04.2023).

45. Якутович Сергій та «Берестечко». URL: <https://mala.storinka.org/%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%87%D0%BA%D0%BE-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%80%D0%BE%D0%B0%D0%BD-%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.html> (дата звернення 20.04.2023).